

Császtvay Tünde, *Híres magyarok, Beszélgetések nemzetünk nagyjaival*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2021. 494 p.

Kényszerhelyzet

Első újságíró: Mivel töltöd a szabadidődöt?

Második újságíró: Vívni, lőni tanulok.

Első újságíró: Honnan ez a harci tűz?

Második újságíró: Hja, barátom, interjúra készülök.

(*Kakas Márton*, 3[1896], 2, 8)

Az interjú műfaja a magyar sajtóban a 19. század második felében honosodott meg és terjedt el széles körben. A szót először angol módon írták (interview), ma is használt írásmódja 1890 körül alakult ki. A vicclapok (*Borsszem Jankó*, *Bolond Istók*) szerzői gyakran „interjuh” szóval figurálták ki az 1890-es években.

A kötet tizenöt személlyel, 1849–1911 között készült huszonkilenc interjút és azok elemzését tartalmazza. Egy-egy interjút olvashatunk Arany Jánossal, Bem Józseffel, Benczúr Gyulával, Görgei Artúrral, Jókai Mórral és Szekrényessy Kálmánnal, kettő-kettőt Andrássy Gyulával, Damjanich Jánosnéval, Jászai Marival, Lehár Ferencel, Liszt Ferencel és Munkácsy Mihállyal, hármat Tisza Kálmánnal, négyet-négyet Kossuth Lajossal és Mikszáth Kálmánnal. A könyv gazdag körképet ad a 19. század második fele politikai, színházi, zenei és képzőművészeti életének kiemelkedő alakjairól, egymással való viszonyukról az 1850 körül a magyarországi sajtóban meghonosodó interjúműfaj példáin keresztül.

A bevezetőben Császtvay Tünde bemutatja az interjúműfaj magyarországi kezdeteit, mintáit, változásait és első képviselőit. Az egy-egy személynek szentelt fejezetek visszatérően három fő részből állnak: *Bevezető*, *Az interjú*, *Zárszó*. A *Bevezető*ben a szerző bemutatja a vonatkozó személy életét, pályáját, kultuszát a legújabb ismeretek tükrében. *Az interjú* rész közli az egy vagy több beszélgetés szövegét modern átíratban az eredeti napi- vagy hetilapbeli közlés pontos megjelölésével. A *Zárszó*ban Császtvay részletesen elemzi a beszélgetés körülményeit, bemutatja az interjúkészítő személyét, kapcsolatát az interjú alanyával, megvilágítja az elhangzott utalásokat és a mára már jobbára elfeledett korabeli eseményeket. Esetenként a fejezetek hármastagolása kibővül egy negyedik résszel, az *Epilógussal* vagy *Lirai epilógussal*, amelyben az olvasó nem feltétlenül a fejezet főszereplőjével, hanem annak egy rokonával vagy kortársával ismerkedhet meg egy ráadás interjú vagy egy visszaemlékezés, tudósítás keretében – immár értelmezés nélkül.

A kötet első beszélgetése, amelyet feltehetően 1849 áprilisában Petőfi Sándor készített Bem Józseffel, kilóg a kötetből, mivel ez a maga korában nem jelent meg, kéziratban maradt fenn, és tizenöt évvel később Gyulai Pál adta ki Petőfi hagyatékából. Számos interjú készítője nem vagy alig ismert név szerint. Az a jelenség is több esetben előfordul, hogy az először idegen nyelven, külföldi lapban megjelent interjú korabeli magyar fordítását olvashatjuk. Mindezek a körülmények emelik a kiadvány értékét, és jelentős mértékben biztosítják pótolhatatlanságát. A név szerint ismert kérdezőktől – Adorján Andor, Raoul Chélar, Csörgő Hugó, Fényes László, Fülep Lajos, Gelsei Bíró Zoltán, Huszár Imre, Ignotus, Ivánfi Jenő, Király Pál, Lux Terka, Petőfi Sándor, Ráskai Ferenc, Roboz István, Sturm Albert, Szirmay [István?] – egy kivétellel egy-egy beszélgetést kap az olvasó. Császtvay számos esetben összehasonlíja kérdező és tudósító módszerüket, stílusukat. Az interjúkból kiderül a kérdező, de nemegyszer inkább a kérdező véleménye korabeli politikai és társadalmi kérdésekben. A beszélgetések céljuk és körülményeik szerint szintén sokfélék: egy-egy jól alakított párbeszéd lehetett például ugródeszka egy kezdő újságírónak vagy a megnyilatkozó tudatosan megformált marketingfogása.

Egyetlen újságírótól, Adorján Andortól származik két interjú, mindkettőt Mikszáth Kálmánnal készítette 1908-ban és 1909-ben. Mindketten a kor kiemelkedően jelentős személyiségei voltak, ez

kellőképpen indokolja mindkét szöveg közlését. Adorján Andor magyarországi újságírói munkásságára – elsősorban interjúi és haditudósításai miatt – az első világháború befejezésének százéves évfordulója kapcsán több történész és irodalomtörténész is felfigyelt az utóbbi években, életének és munkásságának átfogó bemutatása azonban hiányzik. Szombathelyen született 1883-ban, majd családjával az 1890-es évek elején Budapestre költözött, ahol jogot és filozófiát tanult. 1900 és 1905 között Párizsban az École des Hautes Études Sociales-ban, az Újságírói Iskolában (École de Journalisme) és a Sorbonne-on tanult. A *Pesti Napló* első levelezője volt Párizsban, 1905-ben a lap belső munkatársa lett. 1908-ban hazatért Budapestre, és magával hozta jövődöbelijét, a szüleitől megszöktetett párizs-montparnasse-i Gabrielle Henriette Cocardont, akivel 1908. szeptember 1-én házasodott össze Budapesten, a Terézvárosban. 1910-től *Az Est*-lapok munkatársa. 1912–1913-ban haditudósító a Balkán-háborúban, majd az első világháború idején is a Balkánon dolgozott haditudósítóként több magyar lapnak. Újságírói munkája mellett angol, német és főleg francia szépirodalmat fordított magyarra. 1919-ben végleg Párizsban telepedtek le, és megalapította az East-Europe Távirati Iroda Rt. sajtóügynökséget. Tovább folytatta újságírói munkáját, egyaránt dolgozott *Az Est*-lapoknak, a *Messengeries Parisiennes*-nek, az 1930-as években a Lucien Vogel által alapított *Vu et Lunek*. Adorján még hetvenéves kora fölött is két lapnak dolgozott, hogy fenntartsa családját a Párizs melletti Eaubonne-ban.

Császtvay magyarázatai körültekintően kiterjednek az interjúkat közlő lapok jellemzésére is, amelyek a 19. század második felének és a 20. század első évtizedének legfontosabb orgánumai voltak, így: *A Hét, A Hon, Budapesti Hírlap, Ellenőr, Ellenzék, Fővárosi Lapok, Független Magyarország, Hazánk, Magyar Újság, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Politikai Ujdonságok, Tolnai Világlapja, Vadász- és Verseny-lap, Vasárnapi Újság, Világ* stb. Noha az interjúk közül többet elemeztek már hozzáértő kutatók és életrajzírók, és többet újra kiadtak, ez a kommentárokkal ellátott átfogó gyűjtemény megkerülhetetlen válogatás az interjú első világháború előtti történetéből.

A kötetből kirajzolódó kapcsolati háló egykorúan főként magánéleti és politikai kötődések mentén szerveződött, ugyanakkor ízelítőt kaphatunk például Szekrényessy Kálmán „álfogadásainak” világából is. Császtvay három évtizedes irodalomtörténeti és kortörténeti munkásságának fő csomópontjai – Gárdonyi Géza, Gyulai Pál, Löwy Árpád, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Reviczky Gyula, Szendrey Júlia, női szerepek, az első világháború, Trianon – kivételesen jól tükröződnek ebben a válogatásban. Így például a huszonöt évvel ezelőtt kutatott Jászai Mari alakja (akkor Reviczky Gyulával folytatott szerelme kapcsán) itt főként Feszty Árpáddal való viszonya és emlékiratai tükrében jelenik meg. Császtvay nem említi (ugyanakkor érzékelteti), hogy Jászai kéziratok emlékezései és naplója olvasható az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, ami azért fontos, mert az ezekből készült nyomtatott kiadások igen sok szövegváltoztatást tartalmaznak az eredetihez képest különböző okok miatt, s a Jászaival kapcsolatos ismeretek erősen a nyomtatott változatokhoz kapcsolódnak, sokszor még azt sem tudva, hogy azok egymástól is különböznek, néha pedig köszönő viszonyban sincsenek azzal, amit Jászai írt. Az eredeti teljes szöveg nem egy esetben elég lehangoló, politikai tekintetben árulkodó személyiséget mutat. Az utókor azonban ezt az összetett jellemet csak jelentősen egyszerűsítve vállalta, a politikai kérdéseket szégyenlősen elhallgatva. Sok, az életútjával kapcsolatos ismeret, ami ellenőrzés nélkül öröklődik kutatóról kutatóra, magától Jászaitól származik, aki pedig közlésről közlésre, ahogy az idő múlt, másra és másra emlékezett.

A nagyközönségnek szánt kötet egy három részre tervezett sorozat első darabja, egyszerre megkerülhetetlen sajtótörténeti antológia és történelmi olvasókönyv. Császtvay gyakran és hosszan idéz az adott személyiség legavatottabb kutatóinak munkáiból is, így a további részletek iránt érdeklődő olvasó viszonylag könnyen megtalálhatja a témában született kutatási eredményeket. A könyv használhatóságát – a kapcsolati hálók felismerését – növelné a személynévmutató és az idézett művek bibliográfiája, ami valószínűleg a tervbe vett harmadik kötetben kap majd helyet. A kötet tizenöt személyiséget mutat be, a borítón tizenkettőjük portréja jelenik meg, hármuk képe sajnos hiányzik

– valószínűleg helyhiány miatt. Egy avatott olvasószervező a kötet újabb kiadásából kiszűrhetné majd a régi lapok digitalizálásakor keletkezett rendellenességeket és az óhatatlanul bekerült sajtóhibákat.

A kötet minden, a 19. század második felének kora iránt érdeklődő számára forrássá teszi az interjúkat. A szerző kommentárjaiban rámutat arra, hogy milyen komoly kritikával és körültekintéssel kell a kutatóknak az újságokban közölt interjúkat kezelniük. A nevekre, helyekre, eseményekre és keresztivatkozásokra vonatkozó glosszái és megjegyzései ugyancsak nagyon hasznosak. Császtvay viszonylag hosszan tárgyalja a bemutatandó személyiség életét, munkásságát és korának eseményeit, amely a beszélgetés kontextusát képezte. A szerző és a kiadó egyaránt elismerést és köszönetet érdemel, amiért lehetővé tette a nagyközönség számára számos érdekes, korábban rejtőzködő interjú teljes, pontos és megjegyzésekkel ellátott átiratának elolvasását.

TÜSKÉS ANNA

Szepesi Zsuzsanna, *A Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet Könyvtárának Rácz Aladár-hagyatéka*, Budapest, ELKH BTK ZTI, 2021. 171 p.

Több alapvető kérdés felmerül egy ilyen katalóguskötet kapcsán. Rögtön elsőként, hogy egyáltalán miért ad ki valaki 2021-ben papír alapú állománykatalógust? A választ kis arroganciával is meg lehet adni („csak”), de higgadtan is számos érv sorolható fel. Ugyan a szerzői jogi törvények szerint a könyvtárosnak nem kötődik szerzői joga egy katalógushoz, azonban a kötet formájú katalógus más, alapvetően azt mutatja, hogy semmi értelme jogi kérést felvetni akár egy katalógus körül. Más az értelme. A könyvtáros, aki rendezte a kéziratári egységet, benne él az anyagban. A teljes dokumentum-együttest látja, ő alakítja ki a megőrzés tematikus csoportjait – követve persze a feldolgozási ajánlásokat is, amelyek a könyvtári világban léteznek, és nem véletlenül, a kéziratárakra nézve csak ajánlásokot fogalmaznak meg, nem szabványok.

A másik felvethető kérdés éppen a könyvtáros szerzősége mentén adódik: vajon a kéziratáros könyvtáros-e? Már úgy érve, hogy a könyvtáros ugye az, aki egy könyvtári dokumentumot megnevez. Katalógusban, bibliográfiában rögzíti a szerzőségi információkat, a címet, formai paramétereket, és a tartalmi vonatkozásban maximum egy, közösen használt tárgyszórendszerből választ hozzá néhány kifejezést.

Egy személyi kézirat-hagyaték vagy egy intézményi irattár/levéltár esetében ez azonban kevés. Elve meg kell ismerni, kiről, mely intézményről van szó. A megismerés elkezdődik a külső források számbavételével, és határozottan elmélyül az iratok megismerésével. És íme, a könyvtáros szerzővé vált.

A következő kérdés, hogy a kötet formájú katalógus a használat során az adatbázishoz képest ad-e valami többletet annak, aki kézbe veszi? Az adatbázisban kereshetnek sokféleképpen, gyors a találati lista megjelenítése. Áttekinthető ez a lista? Vagy tovább kell valami módon finomítani a keresést ahhoz, hogy egy-egy dokumentumegység különös értelmet is nyerjen. A kötet formájú katalógusban a kialakított tartalmi egységek pár oldalon gyorsan áttekinthetők, az iratcsoportok arányai jól láthatók, akár tartalmi vonatkozásban is releváns lehet ez az arány. Ez utóbbi érzékeltetésére az informatikai eszközök csak célprogramok iratásával (roppant drágán) képesek. Összegezve tehát azon túl is, hogy sokan még szeretik a papír alapú katalógusköteteket, ezek nagyon hasznosak; ráadásul talán 'aere perennius' megőrződnek.

Szepesi Zsuzsa a most ELKH BTK, egykor az MTA Zenetudományi Intézet Könyvtárának Rácz Aladár-hagyatékát dolgozta fel. A hagyatékot a neves cimbalomművész, zeneszerző özevgye két részletben (1983 és 1990) adta át a ZTI Könyvtárának, úgy, hogy maga is rendezett irategyüttesként kezelte. A mostani rendező munka olyan tekintetben is historizál, hogy igyekezett nem lerombolni azt a rendszert a hagyaték rendezésében, amelyet az özevgy hozott létre. Ugyanakkor a könyvtári hagyományhoz idomította a besorolásokat.